

Adana’da Bir Misyoner Hastanesi: Adana International Hastanesi (1909-1934)*

A Missionary Hospital in Adana: Adana International Hospital / Adana American Hospital (1909-1934)

Faruk Taşkınⁱ, Şerife Yorulmazⁱⁱ

ⁱYrd Doç Dr, Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
https://orcid.org/0000-0002-2872-4575

ⁱⁱProf Dr, Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
https://orcid.org/0000-0002-9121-2599

Öz

Amerikan Board, 1820 yılında ilk misyonerlerini Osmanlı topraklarına gönderdiği tarihten 13 yıl sonra sağlık çalışmaları için tıp misyonerlerini bölgeye göndermeye başlamıştır. Tıp misyonerleri hem tıp hem de dini konularda eğitilmişlerdi. İlk tıp misyonerleri, gezici hekimlik yapmaktaydı. 1880’lerden itibaren Amerikan Board, Antep, Mardin, Talas, Merzifon, Van, Erzurum, Sivas, Adana, Konya, Diyarbakır ve İstanbul gibi illerde hastane, tıp okulu, hemşire sınıfı ve eczaneler açarak kurumsallaşma yoluna gitmiştir.

Örneğin, 1872 yılında Antep’te doğan Dr. Jesse K. Marden, tıp eğitimini Amerika’da 1898 yılında tamamladıktan sonra aynı yıl Adana’ya gelerek tıbbi çalışmalarını Merzifon’a geçinceye kadar devam ettirmiştir. Misyonerler tarafından sağlık çalışmaları bir klinik etrafında hastane kuruluncaya kadar aralıklarla sürdürülmüştür. Bu hastanelerden biri de Adana’ya kurulmuştur. Adana’da Ermeni olaylarının yaşandığı Ekim 1909, Adana Amerikan Hastanesi’nin kuruluş tarihi olarak tarihi belirtilmektedir. Rum Mahallesi, hastanenin kurulması için mekân olarak seçilmişti. Burada Misyonara ait olan bir bina, hastane amaçlı yapılmamış olsa da, odaları koşullara ve hemşire odalarına dönüştürülmüştür. 1909 olaylarının gölgesinde hastane, Adana’da bütün etnisite ve inançtan insanlara açık olduğunu beyan etmiştir. Misyoner kaynaklarında, hastanenin açılışının hükümet ve toplumun bütün kesimlerince de desteklendiği belirtilmektedir.

Hastanede görev yapan Dr. Cyril H. Haas, 1911 Mayıs ayında Adana’ya gelmiş ve 1951 yılına kadar tıbbi çalışmalarını sürdürmüştür. 1912 yılı raporunda hastanede, 1 Amerikalı ve 1 Ermeni doktor, 4 Amerikalı ve 4 Ermeni hemşire ile 4 yardımcının görev yaptığı belirtilmektedir. Raporda belirtildiğine göre hastanede yatarak tedavi olanların sayısı 309’dur. Bu hastaların 241’i Ermeni, 46’sı Türk, 7’si Rum, 4’ü Süryani ve 6’sı diğer etnisitelerden oluşmaktaydı. Hastanede 34 yatağın bulunduğu belirtilmektedir. Hastane içerisinde bir de Hemşire Sınıfı bulunmaktaydı.

Misyon raporunda Dr. Haas’ın Adana valisinin aile doktoru olduğu ve bu konumundan dolayı gerektiğinde koruma alabildiği ifade edilmektedir. Adana misyon hastanesi 1923 yılında ruhsatsız olduğu için kapatılmak istenmiş ise de çalışmalarını 1934 yılına kadar sürdürmüştür. Dr. Haas ise, Adana’da sağlık çalışmalarını bir klinik etrafında 1951 yılına kadar devam ettirmiştir.

Bu çalışmada, Amerikan Board’a bağlı olarak Adana’da kurulan hastane ele alınacaktır. Amerikan Board’ın 1909-1934 yılları arasında Adana’da kurmuş olduğu Amerikan Hastanesinin faaliyetleri misyonerlik ve tıp tarihi açısından değerlendirilmektedir. Çalışmada tarih araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın hazırlanmasında Amerikan Board’ın yıllık raporları, süreli yayınları, microfilm arşivi, hastane katalogları ve araştırma eserler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Board, Misyonerlik, Hastane, Adana, Osmanlı Devleti.

ABSTRACT

There were a lot of missionary organizations in Europe and the USA to disseminate Christianity. Established in 27 June, 1810 in Boston, American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) was one of those organizations. As one of the most important Protestant missionary organizations in the USA, they sent missionaries to China, India, South America, Africa and Middle East, where Christianity emerged, to achieve their goals. American Board began their activities in Ottoman lands in 1820. Two missionaries named Pliny Fisk and Levi Parsons, who were members of ABCFM, set out from Boston in November, 1819 and arrived

* *Lokman Hekim Dergisi*, 2018; 8 (1): 91-110

Geliş Tarihi – Received: 01.08.2017 ; Kabul Tarihi - Accepted: 04.01.2018

İletişim - Correspondence Author: Faruk Taşkın <taskinfaruk@yahoo.com>

in İzmir 15 January, 1820. Missionaries made use of particularly religious activities as well as education, media and healthcare activities to reach their target group.

Realizing that healthcare activities were effective in establishing relations with people, American Board began to dispatch healthcare professionals to their missionary centers abroad. John Scudder was the first medical missionary to be sent by American Board to foreign country, India, in 1919. Although it is known that several medical doctors went to various regions as missionary, they didn't employ their missionary title and medical knowledge. Medical missionary was accepted by Bible disseminators as the most significant method to reach all parts of society.

American Board began to send medical missionaries for healthcare activities to Ottoman lands 13 years after sending first missionaries to the region. Medical missionaries were trained in both religion and medicine. First medical missionaries served as mobile doctors. As of 1880s, American Board started institutionalization by opening hospital, medicine school, nursing class and pharmacies in Antep, Mardin, Talas, Merzifon, Van, Erzurum, Sivas, Adana, Konya, Diyarbakır and İstanbul.

Born in Antep in 1872, Dr. Jesse K. Marden completed his education in medicine in the USA in 1898, immediately started his medical missionary activities in Adana and continued until moving to Merzifon. The missionaries maintained their healthcare activities until a hospital was established around a clinic. Adana American Hospital was supposed to be founded in November 1909, when Armenian events took place. Greek neighbourhood in Adana was chosen to open the hospital. Though not constructed as hospital, rooms of a building of missionary were transformed into wards and nurse rooms. The hospital declared that they were open to the people of all ethnicities and beliefs in Adana in 1909. Adana American Hospital was founded in November 1909 when Armenian events took place and there was a depressed situation. It is stated in a report by Dr. Cyril H. Haas that the hospital served uninterruptedly between 20 April 1910 and 17 April 1934. It is also indicated in missionary sources that opening of the hospital was supported by the government and all classes.

Healthcare activities in Adana American Hospital gained momentum along with Dr. Cyril H. Haas, who came to Adana in May, 1911. Dr. Haas kept on his medical work in Adana until 1951. It is stated in a report in 1912 that one American and one Armenian doctor, 4 American and 4 Armenian nurses and 4 assistants were employed at the hospital. According to the report, the number of inpatients was 309, 241 of whom were Armenian, 46 were Turkish, 7 were Greek, 4 were Assyrian and 6 were of other ethnicities.

It is stated that Dr. Haas, who could make use of his doctoral skills successfully in human relations, was family doctor of Adana governor and thus were able to get protection when necessary. Men and women were treated at the hospital with 34 beds. There was also a Nursing Class in the hospital. Adana missionary hospital was attempted to be closed because of lack of authorization; however, it kept on its service until 1934. Although acute inpatient wards of the hospital were closed in 1934, Dr. Cyril H. Haas continued his medical activities in a clinic in Adana until 1951.

In this study, activities of American hospital which was founded by American Board between 1909-1934 are considered in terms of missionary activities and medical history. Also annual activities, periodicals, microfilms, hospital catalogues of American Board was used with history research method.

Keywords: American Board, Missionary, Hospital, Adana, Ottoman Empire.

Giriş

Avrupa ve Amerika'da Hıristiyanlığı yaymak için birçok misyoner teşkilatları kurulmuştur. Bunlardan birisi de 27 Haziran 1810 yılında Boston'da kurulan ve Amerikan Board olarak isimlendirilen, *American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM)* teşkilatıdır.¹ ABD'deki Protestan misyoner örgütlerinin en önemlilerinden biri olan bu teşkilat, kısa sürede Çin, Hindistan, Güney Amerika, Afrika ve Hıristiyanlığın çıkış noktası olan Ortadoğu'ya amaçlarını gerçekleştirmek için misyonerler göndermiştir. Amerikan Board, Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerine 1820 yılı başlarında başlamıştır. ABCFM üyesi olan Pliny Fisk ve Levi Parsons adlı iki misyoner, 1819 yılı Kasım ayında Boston'dan Osmanlı topraklarına doğru başlattıkları yolculuklarını 15 Ocak 1820 tarihinde İzmir'de tamamlamışlardır.² Misyonerler temelde dini faaliyetler olmak üzere eğitim, basın-yayın ve sağlık çalışmalarını hedef kitlelere ulaşmak için bir araç olarak kullanmışlardır.

Sağlık alanındaki çalışmaların insanlarla ilişki kurmada ve onları etkilemedeki önemi anlaşılınca Amerikan Board, teşkilatının bulunduğu misyon merkezlerine sağlık uzmanları göndermeye başlamıştır. Amerikan Board'ın dış ülkelere gönderdiği ilk tıp misyoneri 1919 yılında Boston'dan Hindistan'a giden John

Scudder'dır. Scudder'dan önce tıp doktorlarının misyoner olarak farklı bölgelere gittikleri bilinmekle birlikte, bu misyonerler, tıp misyoner kimliğini ve doktorluk bilgisini kullanmamışlardır. Tıp misyonerliği İncil yayıcıları arasında özellikle halkın her kesimine ulaşılması anlamında en önemli yöntem olarak kabul edilmiştir.³

Amerikan Board, öncelikle misyoner ailelerinin sağlık ihtiyacı için tıp misyonerlerini Osmanlı topraklarına göndermiştir. Bu misyonerler daha sonra Hıristiyan Osmanlı tebasına da hizmet vermişlerdir. Müslümanlar için de tıp misyonerliğinin önemi anlaşılınca bu yönde çalışmalar hız kazanmıştır.⁴

Misyonerler eğitimle ulaşamayan Müslümanlara ve özellikle uzak köylere nüfuz etmenin sağlık misyonerliği aracılığıyla mümkün olduğunu, doktor misyonerlerin çalışmalarında görmeye başlamıştı. Sağlık faaliyetlerinin misyonerler için aynı zamanda tarihsel ve dinsel nedenleri de bulunmaktaydı. Hıristiyan inancında İsa'nın gücünü şifa yoluyla kazandığı ifade edilir.⁵ Bundan dolayı misyonerlerin tıp çalışmalarına bu kadar yoğun bir eğilim göstermeleri de şaşırtıcı değildir.

Amerikan Board, Osmanlı topraklarında faaliyetlerine başladıkları ilk dönemlerden itibaren sağlık alanında görevlendirdikleri misyonerlerine gezici hekimlik yaptırmıştır. Gezici hekimlik çalışmaları özellikle kırsal bölgelerde yapılmaktaydı. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu Doğu ve Ortadoğu ülkelerinde önemli sağlık problemleri yaşanmaktaydı. Özellikle salgın hastalıklar baş edilemez bir sorundu. Adı geçen bölgelerde hasta sayısının kabarık olması ve hâlâ geleneksel tedavi yöntemlerinin uygulanması, misyonerlerin sağlık çalışmalarına daha fazla imkân sağlamış ve onların halkla sıcak ilişkiler kurmalarını kolaylaştırmıştır. Osmanlı yönetimi de sağlık alanındaki yetersizlik nedeniyle misyonerlerin tıbbi faaliyetlerini çoğunlukla hoşgörüle karşılamıştır.⁶

İlk misyoner doktorlar, bölgede gezici doktor olarak çalışmaktaydı.⁷ Osmanlı topraklarına ilk sağlık misyonerlerinin, 1833'ten itibaren gelmeye başladıkları bilinmektedir. İlk sağlık misyonerinin Beyrut'a gelen Dr. Asa Dodge olduğu belirtilmektedir.⁸ Dr. Asa Dodge, Kudüs'te bulunduğu 1835 yılında tifüse yakalanmış ve vefat etmiştir. Amerikan Board, 1835'te Dr. Asahel Grant'ı bütün misyon merkezlerinin donanımını sağlamakla görevlendirmişti.⁹

Misyoner doktorların bölgeye ilk geldiklerinde mesleklerini icra etmek için bir hastane ortamı olmadığından evlerini klinik olarak kullandıkları ve aynı zamanda bölge halkından yetenekli olanları da yanlarına alarak eğittikleri görülür. Dr. Asahel Grant, Dr. Henry S. West, Dr. Azariah Smith ise bu uygulamanın öncülleridir. Misyonerler 1880'lerden itibaren daha donanımlı hastaneler kurmaya başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşından önce Merzifon, Sivas, Talas, Konya, Antep, Adana, Harput, Van, Erzurum, Mardin ve Diyarbakır gibi pek çok yerde kurdukları hastaneler bunlar arasındadır.¹⁰

Amerikan Board'a Bağlı Misyonerlerin Adana'ya Gelişi

Adana'da Amerikan Board'ın kurulması 1852 yılına rastlamaktadır.¹¹ İlk Amerikan Board misyonerinin kalıcı bir biçimde görevlendirilmesi ise 1862'de olmuştur. Söz konusu yıl Adana aynı zamanda bir merkez haline gelmiştir. 1879 yılında William N. Chambers ve eşi Cornelia P. Chambers'in Adana'ya geldiği görülür.¹²

Çalışmalar ilk etapta açılan ibadet yerleri aracılığıyla sürdürülmüştür. 1857 tarihinde Adana'da Amerikan Board tarafından ilk Ermeni Protestan Kilisesi açılmıştır.¹³ Cemaat başlangıçta küçük bir evde toplanmaktaydı. Zamanla bu mekanın yetersiz kalmasından dolayı daha uygun bir kilise binasının inşa edilmesi dile getirilmiştir. 63 üyesi bulunan kilisenin 350 taraftarı bulunmaktaydı. 1876 yılında bölgeye bir

kilise ve okul yapılması amacıyla bu iki kuruma yaklaşık 3500 sterlin gerekmektedir. Bölgedeki Protestanlardan toplanan 600 sterlin ve Amerikan Board'ın bağışladığı 500 sterlin ile bu iki kurum için bir arsa satın alınmıştır. Amerikan misyonerlerince Adana merkezde 1883 yılında bir kız okulunun kurulduğu bilinmektedir. Misyonun Adana'daki Kızlar Okulu Bayan Tucker ve Brown tarafından kurulmuştu ve misyonun kadın kollarınca çalıştırılmaktaydı. 1886 yılında okulda 16 kız öğrenci bir Ermeni eğitimci tarafından eğitilmekteydi.¹⁴ 1925-1926 yılına ait bir raporda Kız okulunun eleman eksikliğine rağmen 15 Eylül'de açıldığı ve okulda 130 kayıtlı öğrencinin bulunduğu belirtilmektedir. Kayıtlı öğrencilerin 80'i ilkokul, 50'si lisede idi. Toplam 41 kişi yatılı, 89'u gündüzlü eğitim görmektedir. Okula 84 Türk öğrencinin kayıtlı olduğu ve geri kalanların da Arap, Ermeni, Yahudi ve diğer Avrupa uluslarından olduğu belirtilmektedir.¹⁵ Bu okul 1938 yılında kapanmıştır.¹⁶ Amerikan Board'ın Adana istasyonunda, Kızlar okulu ve Tarsusta'ki Erkek öğrencilerin eğitim gördüğü okulun yanı sıra bir de Adana Amerikan Hastanesi bulunmaktaydı.¹⁵

Hastanenin Kuruluşu

Misyonerler Adana'ya geldiklerinden beri bir hastaneye ihtiyaç duymaktaydılar. Adana'da sağlık faaliyetlerinin başlaması, 1872 yılında Antep'te doğan Dr. Jesse K. Marden'in Amerika'da Tıp eğitimini 1898 yılında tamamladıktan sonra aynı yıl Adana'ya geçerek çalışmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. Dr. Marden, Merzifon'a geçinceye kadar sağlık çalışmalarını bir klinik etrafında hastane kuruluncaya kadar aralıklarla sürdürmüştür. Adana'da 1909 Ermeni olaylarında meydana gelen durum misyonerlerin bu şehirde bir hastane açma isteğine de zemin hazırlamıştı. Olaylar sırasında dört acil müdahale hastanesi Kızıl Haç tarafından açılmıştı. Ancak olaylardan sonra hastaneler kapatılmıştı. Misyonerler böyle bir ortamda şehirde kalıcı bir hastane kurmak için çalışmalara başlamayı uygun bulmuşlardır.¹⁷ Sonuçta Adana Amerikan Hastanesi, Ermeni olaylarının olduğu buhranlı süreçte, Ekim 1909'da kuruldu.¹⁸ Dr. Ciry H. Haas'ın kaleme aldığı bir raporda, hastanenin 20 Nisan 1910-17 Nisan 1934 tarihleri arasında kesintisiz hizmet verdiği belirtilmektedir.¹⁹ Amerikan Board'ın bir başka raporunda ise hastanenin açılışının hükümet ve toplumun bütün kesimleri tarafından olumlu karşılandığı dile getirilmektedir.²⁰

İlgili binanın hastane donanımının sağlanması amacıyla faaliyete girilmiş ve Dr. William N. Chambers yönetiminde hastanede odalar koşullara ve hemşire odalarına dönüştürülmüştür. Koşullarda ahsaptan gerekli çalışmalar yapılmış, duvarların badanası ve mobilyaların boyanmasının yanısıra ameliyathaneye de karo döşenmiştir. Ameliyat vs. operasyonlar için gereken araç ve gereçler temin edilmiştir. Bayan Nesbitt Chambers'in desteğiyle mutfaktan koşullara yiyecek taşınması için bir asansör yapıldı.¹⁷ Hastane olarak kullanılan binanın zemin katında klinik odaları, eczane, yemek odası, strelizasyon odası, fizik muayene odası, mutfak ve depo bulunmaktaydı. Yine kolera hastalarının tedavi edilmesi için de hastanenin zemin katı kullanılmıştır. İkinci kat veya ana kat olarak kabul edilen bölümde; iki büyük hasta koşusu, beş özel oda, ameliyat odası, sargı ve tedavi odası ve bir yönetici odası ile kadınlar koşusundan başlayan çıkıntıda, hemşirelerin çalışma odası, banyo, tuvalet, diet mutfak ve izolasyon odası vardı. Ana binanın merkez kısmının üstüne daha sonra üçüncü bir kat inşa edilmiş ve burası hemşire evi olarak kullanıldı.²¹

Hastane, şehirde Rumların oturduğu bölgede yer almaktaydı. Misyonerler bu mahallenin çok tutucu olduğunu belirtmekte ve ancak zamanla amaçlarının mezhep, ulus ayırt etmeksizin hastaları tedavi etmek olduğunun anlaşılmasıyla hastaneye de güvenin arttığını iddia etmekteydiler.¹⁷

Hastanenin günlük rutin işlerine, ilgili personelin saat 5.30'da kalkması ve 6.30'da hastalara kahvaltı verilmesiyle başlanırdı. Saat 7.00'de hemşirelerin kahvaltısının ardından çalışanlar sabah duasını yapardı.

Saat 8.00'de doktor, hemşire ile koğuştta yatan hastaların kontrollerini yapardı. Bu arada hemşireler sabah ameliyatları için ameliyat odasını hazırlardı.¹⁷

Kurumsallaşma açısından yönetmelikler önemli olup Amerikan Board'ın Adana'da açtığı hastanenin de bir yönetmeliği vardı. Söz konusu yönetmelikte belirtilen esaslar incelendiğinde aslında bunların aşağı yukarı Türkiye'deki diğer misyoner hastaneler için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır.²² Söz konusu yönetmeliğe göre;

1. Bu hastane merkezi Türkiye misyonunda *International Hospital* olarak bilinecek.
2. Bu hastanenin amacı birinci sınıf cerrahi müdahale ve Adana bölgesinde sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve ileride İncil çalışmalarına yarar sağlamak. Ülkedeki diğer hastane ve enstitülerle çalışma işbirliğini teşvik etmek.
3. Hastane merkezi Türkiye misyonu tarafından atanan bir Board yöneticisi tarafından yönetilecek. Bu kurul, hastanenin ve kaynaklarının yönetiminde Misyonara karşı sorumlu olacak.
4. Yönetim kurulu, dört yıl için seçilen beş kişiden oluşacak. Bu kişiler yeniden seçilebilecekler. (Not: ilk seçimde bir üye iki yıl için, iki üye üç yıl, iki üye de dört yıllık görev süreleri için seçilecek.) Yönetimdekilerin çoğu Adana bölgesinde ikamet edenlerden olacak. Hastane yönetimi için geçici bir danışma kurulu oluşturulacak.
5. Yönetim kurulu, Merkezi Türkiye Misyonunun yıllık toplantısıyla bağlantılı olarak, yıllık toplantı düzenleyecek. İki yarıyıllık toplantılar sonbahar ve kış döneminde yapılacak.
6. Hastaneden sorumlu misyoner doktor, seçim olmadan yönetim kurulunun başkanı olacak ve enstitüden sorumlu olacak. Başkan, hastanenin detaylı aktivitelerini ve mali durumunu üst kurula sunacak. Yıl ortasındaki toplantıda gelecek yıl için muhtemel gelir ve giderler sunulacak.
7. Misyoner doktor ve hemşireler, hastanedeki çalışmaları yürütme kurulu olarak devam ettirecek.
8. Yardımcı doktorlar ve diplomalı hemşireler yürütme kurulunun üyelerini oluşturacak.
9. Gelir ve gider hesap işlerine mali işlerden sorumlu olan müdür bakacak. Bu kişi Board yönetimince atanacak. Board yönetimi ayrıca bir denetleyici de görevlendirecek.

Hastane yönetmenliğindeki bazı önemli maddelere baktığımızda hastane yönetim ve denetiminin Amerikan Boardın kontrolünde olduğunu görülmektedir. Ayrıca hastane yönetmenliğinde kurumun adı *Adana International Hospital* (Adana Uluslararası Hastanesi) olarak geçmektedir. Amerikan Board'ın belgelerinde bu isim Cumhuriyet Türkiye'si'ne kadar kullanılmakta olup, yeni dönemde ise *Adana American Hospital* (Adana Amerikan Hastanesi) olarak geçmektedir. Yine hastane yönetmenliğinin ikinci maddesinde kurumun açılışının misyonerlik çalışmasının yolunu açmak olduğu ifade edilmektedir.

Hastane Çalışanları

Hastanenin ilk dönemlerinde, Adana olayları sırasında hemşire olarak çalışan Bayan Annie Davies ve Dowty-Wylie'in yanı sıra, 1908 yılında Bayan Harriet E. Wallis'e yardım için İngiltereden gelen ve Adana'nın yoksul hastalarına yardım ettiği belirtilen Bayan Rosalind Northcote ve Florence Colburne, yine daha sonra İngiltereden gelen Bayan Lydia Talbott ve Bayan Annie Daies hemşire olarak çalışmışlardır. Yine Mersin'de

Amerikan Presbiteryan Misyonunda görevli Dr. John Peoples'in burada dört ay çalıştığı bilinmektedir. Ermeni Dr. H. V. Salibian da hastanenin klinik ve koşullarında görev almıştır.¹⁷

Adana'daki misyoner hastanesinin etkinliği Şehre Dr. Cyril H. Haas'ın gelmesiyle ivme kazanmıştır. Dr. Haas, 21 Eylül 1910 yılında New York'tan gemiyle çıktığı yolculuğunu Mayıs 1911'de Adana'da tamamladı. Adanada 40 yıl görev yapan Dr. Haas'ın, yılda 20.000 hastayı tedavi ettiği belirtilmektedir. Adana bölgesinde hastalar arasında "Has Doktor" olarak çağrıldığı ifade edilmektedir.^{23*}

1912 yılı raporunda Hastanede 1 Amerikalı ve 1 yerli doktor, 4 yabancı ve 4 yerli hemşire ile 4 yardımcının görev yaptığı belirtilmektedir.²⁰ Hastanenin 1912-13 döneminde doktor olarak Cyril H. Haas'ın yanı sıra Doktor H. V. Salibian ve hemşire olarak da sonbahar döneminde İngiltere'den gelen Bayan Talbot görev yapmaktaydı.²⁴ 1913-1914 yılı Board raporuna göre önceki yıl çalışanlara ek olarak Baş Hemşire olarak Annie Davies ile Hemşire Margaret Jhonston, Eczacı Hagop Bayerian Efendi, Hemşire Eğitimcileri Yenega Tashjian, Victoria Danialian, Hagenush Najarian'ın görev yaptığı belirtilmektedir.²⁵

Amerikan Board'ın kurduğu hastanelerin içerisinde hemşire sınıfları da oluşturulmaktaydı. Bu sınıflardan mezun olan hemşireler hastanede görev yapmaktaydılar. Adana Amerikan Hastanesinde hemşire sınıfı üç öğrenciyle açılır ve koşullardaki üç yıllık bir çalışma ve deneyim sonunda Yevnega Tashgian, Victoria Danialyan, Haganush Nejaryan şehirden gelenler ve Board'ın temsilcilerinin katıldığı törende diplomalarını alırlar.²⁶

Hastanenin 1 Nisan 1923 - Nisan 1924 raporunda belirtildiğine göre bu dönemde hastane kadrosu şöyleydi: Dr. Cyril H. Haas, Dr. William L. Nute, Bayan Hazel K. Hotson, Bayan Mary C. Webb'in²⁷ yanı sıra 1 yerli eğitilmiş hemşire, 4 öğrenci hemşire, 1 eczacı, 1 eczacı yardımcısı ve mali işler sorumlusu, 1 erkek görevli, 1 kapı bekçisi, 1 genel işlere bakan kadın, 1 temizlikçi kadın, 2 aşçı, 2 çamaşırçı, 4 koşullarda yardımcılık yapan kadın, 1 dikiş işlerine bakan kadın, 1 gece çalışan kadın, 2 genel hizmetlere bakan kadın.²⁸

1 Haziran 1925 - 1 Haziran 1926 yıllık raporundaki verilere bakıldığında, hastanenin kadrosu biri Amerikalı biri Türk olmak üzere iki doktor, bir yabancı hemşire, iki mezun hemşire, dört eğitim sürecinde olan hemşireden oluşmaktaydı. Ayrıca genel hizmetlere bakan beş kadın, bir eczacı, bir erkek kahya, bir kadın yönetici, bir erkek hizmetli, bir tamirci, bir bekçi, bir koşullara yardım eden gece çalışanı, iki çamaşırçı kadın, iki aşçı ve genel hizmetlere bakan bir kadın bulunmaktaydı.²⁹ Rapora göre, çalışanların çoğunu Ermeniler oluşturmakla birlikte çalışanların beş farklı ulustan oluştuğu belirtilmektedir. Hastanenin yönetimi Amerikalılarda olup vergi ve Hastanenin bakımından Ermeniler sorumlu idi.³⁰ Hastanede müslüman hastaların artmasıyla birlikte yeni dönemde Türk doktorların da görev aldığını görmekteyiz.

Adana bölgesinde misyonerler adına önemli çalışmalarda bulunanlardan biri de Dr. William Laubach Nute (1890-1979) idi. Dr. Nute 1928-1932 yılları arasında Adana'daki hastanede doktor olarak görev yapmıştır. Misyoner olarak 1914 yılında geldiği Tarsus'ta kısa bir süre kaldıktan sonra 1917 yılında tıp eğitimi için Amerika'ya gitmiştir. Yedi yıl sonra ailesiyle birlikte Tarsus'a gelmiş ve burada Tarsus Amerikan Koleji'nin yöneticisi olmuştur. Dr. Haas'ın yıllık izne ayrıldığı bir dönemde 1928 yılında Adana'da Hastanenin sorumluluğunu almış ve 1932 yılına kadar çalışmıştır. Daha sonra Dr. Nute Talas'taki klinikte ve kırsal bölgelerde hekimlik yaparak misyonerlik çalışmalarını sürdürmüştür.³¹

* 10 Mayıs 1876 yılında Pennsylvania/Selinsgrove doğdu. Michigan Tıp Okulundan 1904 yılında mezun oldu. 12 Haziran 1905 yılında Ruth Dietz ile evlendi. 1911-1951 yılları arasında Adana Amerikan Hastanesinde çalıştı. 17 Nisan 1952 yılında misyondaki görevinden emekli oldu. 9 Temmuz 1961'de Tennessee/Pleasant Hill'de öldü.²³

Hastanede Tedavi Edilen Hastalar

Misyonerler hastanenin bütün etnisite ve her inançtan insana açık olduğunu beyan etmekteydi.¹⁷ Hastanenin ilk dönemlerinde hastanede tedavi olanlar arasında Ermeniler çoğunlukta iken zamanla müslümanların da hastaneye müracaat ettikleri anlaşılmaktadır. I. Dünya savaşından sonra Ermenilerin bölgeden göç etmesiyle müslüman hastalar çoğunluğu oluşturmuştur. Hastanenin erkekler bölümünde 17, kadınlar bölümünde de 17 olmak üzere toplam 34 yatak bulunmaktaydı.¹⁷

Adana Amerikan Hastanesi 1912 yılı raporunda hastanede tedavi olmak üzere gelenlerin kategorize edilerek altı ayrı ulustan oldukları belirtilen söz konusu rapora göre, hastanede yatan hasta sayısı 309 olup, bunların 241'i Ermeni, 46'sı Türk, 7'si Rum, 4'ü Süryani ve 6'sı da diğerleri şeklinde ifade edilmektedir. Bu süreçte hastanede 73 cerrahi operasyon yapılmış, kliniklere başvuran 3823 hastaya da 10352 kez tedavi uygulanmıştır.²⁰ Bu dönemde W. N. Chambers, Hastanenin idari işlerinin yürütülmesi için Amerikan Board tarafından görevlendirilmiştir.³²

Tablo 1. Adana International Hastanesi İstatistikleri				
	1912-1913		1913-1914	
	Erkekler	Kadınlar	Erkekler	Kadınlar
Ermeni	74	67	134	123
Müslüman	81	6	45	15
Rum	15	-	23	16
Süryani	14	1	16	2
Alman	4	1	2	2
Yahudi	-	-	2	-
Amerikan	-	2	-	-
Rus	1	-	-	-
Afrikalı	-	1	-	1
İspanyol	1	-	-	-
İngiliz	-	-	-	1
Avusturyalı	1	-	-	-
Kürt	-	-	-	1
Toplam	191	78	222	161
Genel Toplam	269		381	
Kaynak: ABCFM Reel 666, No: 315. ABCFM Reel 667, No: 93.				

Tablo 1'e dayanarak hastanede tedavi gören hastaların önemli bir kısmını, Ermenilerin ve Müslümanların oluşturduğu, onları Rum ve Süryanilerin izlediği belirtilebilir. Yine 1912-13 yılına oranla 1913-14 yılında hastanede tedavi edilenlerin sayısında bir artış olduğu da gözlemlenmektedir.

Misyonerlerin sağlık çalışmalarında dispanserler önemli yer tutmaktaydı. Özellikle ayakta tedavilerin yapıldığı bu kliniklerde çok sayıda kişiyle temas kurma olanağı sağlanıyordu. Dispansere muayene için 1912-13 yılında 7671 hasta başvurmuştur. Bu dönemde dispanser ve koğuşlarda toplam 9771 hastanın tedavisinin yapıldığı belirtilmektedir. Misyoner raporlarında Türkiye'deki şehirlerin kirli, gnahkr ve sağlıksız olduğu belirtilmekte ve bu durumun bulaşıcı hastalıkların hızla yayılmasına ve inanılmaz trajediler yaşanmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Misyonerler tıp çalışmalarının yanı sıra halktaki yanlış düşüncelerin giderilmesine de çalıştıklarını ifade etmektedirler. Hastalıkların tedavi sonrası için misyonerlere ait eczanelerde hastalara reçeteler yazılmaktaydı. Bu dönemde misyonerlerin küçük eczanesinde 6000'in üzerinde reçete yazıldığı iddia edilmektedir.³³ Bu süreçte hastanede 132 cerrahi operasyon yapılmıştır.³⁴

1913-1914 döneminde toplam sayısı 383 olan hastanın 205'i Adanalı olup, diğer şehir ve köylerden gelen hasta sayısı ise 178 idi. Bir nceki yıl hasta sayısı 276, yatak sayısı 32 idi. Hastane kliniklerinde yapılan tedavi sayısı ise 3749 idi. Kliniklerde tedavi edilen hastaların 1571'i erkek, 1465'i kadın ve 303' ise ocuktı. Bu hastaların 690'ı Müslüman, 2214' Ermeni, 135'i Rum, 65'i Süryani, 235'i de değişik etnisitelerden olarak verilmektedir. Koğuş ve kliniklerdeki toplam cerrahi tedavi sayısı 5301 idi.³⁵ Hastanede yer olmadığı durumlarda çevredeki insanların evlerinde hastalar misafir edilmekteydi.³⁶ Bir misyoner hastanesi olan bu kurumda dua seansları da uygulanmaktaydı. Koğuşlardaki akşam dua servisinden Bayan Annie Davies sorumluydu. Pazarları yapılan dua ayinlerinden de eczacı Hagop Bayerian Efendi sorumluydu. Geç Hristiyan Erkekler Topluluğu da Pazar ğleden sonraki dua ayinlerini yönetmekteydi.³⁷

Adana Amerikan Hastanesi'nin 1915 yılı raporunda hastanede, biri yabancı ve biri yerli olmak üzere iki doktorun, iki yabancı ve üç yerli olmak üzere beş hemşirenin görev yaptığı belirtilmektedir. Bu dönemde yatan hasta sayısının çok olmamasına rağmen polikliniklerde oldukça artış olduğu ifade edilmektedir. Kliniklerde ortalama günde 35 tedavi yapılmış olup, toplamda bu sayı 7000'in üzerindeydi. Bunun 3000'ini yeni hastalar oluşturmaktaydı. Misyoner çalışmalarında ev ziyaretleri önemliydi. Çünkü evlerine misafir olunan hastalarla daha samimi ilişkiler kurulabilmekteydi. Bu doğrultuda hemşireler hastaların evlerine ziyaretler yapmaktaydılar. Bu dönemde savaştan dolayı ilaçların temini konusunda sıkıntılar yaşandığı, Talas Hastanesi için istenilen ilaç kargosunun Mersin limanında tutulduğu ifade edilmektedir. Hastanenin popülaritesinin ve doktorların çalışmalarının artması zengin hastaların da gelmesini sağlamaktaydı. Artık hastane kendi giderlerini karşılayabilmekteydi. Dr. Haas, Adana valisinin aile doktoruydu. Rapora göre, doktorun bu konumu gereken durumlarda koruma alabilmesini sağlıyordu.³⁸ 1916 yıllık raporunda hastanede 34 yatağın bulunduğu belirtilmektedir.³⁹ Savaş nedeniyle bir buçuk yıl önce hükümet tarafından el konulan hastanede, Dr. Haas ve Hemşire Davies sorumlu olarak kalmışlardı. Bayan Davies'in hastanede yaşamayı sürdürmesi ve çalışmalarına devam etmesi hükümet tarafından kabul edilmişti. Bu dönemde hastanenin büyük ölçüde savaş tutukluları için kullanıldığı, fakat hastaları çoğunlukla Türk askerlerinin oluşturduğu belirtilmektedir. Bu süreçte Dr. Haas, misyon evinde bir klinik açmıştı. Doktorun bu klinikte her gün yüz veya daha fazla kişiye tedavi ettiği belirtilmektedir. Bu dönemde tedaviye gelenlerin çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktaydı. Ancak rapora göre, yoksulluğun fazla olması kliniğin kapatılmasına neden olmuştur.⁴⁰

Hastanenin I Nisan 1923 - Nisan 1924 raporuna baktığımızda sağlık çalışmalarının çeşitli sorunlara rağmen devam ettiğini görmekteyiz. Hastanede yıl boyunca dokuz aylık sürede 311 hastaya hizmet verildiği belirtilmektedir. Bölgede yaz aylarının aşırı sıcak olması ve eleman yetersizliği misyon çalışmalarını da

aksatmaktaydı. Bu dönemde 16 farklı ulustan hasta tedavi edilmiştir. Bunların 198'i Türk, 28'i Ermeni, 20'si Arap, 16'sı Rum, 16'sı İtalyan, 11'i Yahudi, 7'si Kürt, 3'ü Amerikalı, 3'ü Arnavut, 2'si Rus, 1'i Mısırlı, 1'i Cezayirli, 1'i Fransız, 2'si Alman, 1'i Polonyalı ve 1'i Avusturyalıdan oluşmaktaydı. Bu dönemde Türkler hastaların yaklaşık üçte ikisini oluşturmaktadır.²⁸

1 Haziran 1925 - 1 Haziran 1926 yıllık raporundaki verilere bakıldığında, hastanenin koğuşlarındaki yataklarda ve özel odalarda yatan hasta sayısı 525 olup, önceki yıl (1924-1925 yılı) bu sayı 435'tir. Hastaneye tedavi için başvuran ve 18 farklı ulustan olduğu belirtilen hastaların çoğunluğunu Türkler oluşturmaktaydı. Hastaneye başvuran Türklerin Adana ve Çukurova bölgesindeki 250 farklı köyden geldiği anlaşılmaktadır.⁴¹ Hastaların çoğu şehir merkezinden ziyade köylerden geliyordu.⁴² Bu dönemin hastane açısından verimli geçtiği, Mayıs ayında tedavi edilen hastaların sayısının 1200'ü bulunduğu, bu rakamın bu zamana kadar kaydedilen her hangi bir aydan 200 kişi daha fazla olduğu belirtilmektedir. İlgili yıllık raporda yaşam koşullarının maliyetli olmasından dolayı hastane giderlerinin de arttığı, hasta sayısı artsa da tatmin edici bir gelirin elde edilemediği ifade edilmektedir. Hastalıklar arasında en çok göz ile ilgili vakaların görüldüğü, yine sıtma, kolera ve tüberküloz hastalığının da en çok karşılaşılan hastalıklar olduğu anlaşılmaktadır.²⁹ Hastane son yirmi ay içerisinde en önemli gelişmesini sağlamıştı. Hastanenin iki koğuşu, ameliyat odası ve özel odaların koğuşları kaliteli Amerikan *lineum* ile kaplanmıştır.⁴³

Hastane binası mülkiyetinin alındığı 1931 yılı boyunca, Hastanenin koğuşlarında ve özel odalarında 782 hasta tedavi edilmiştir. 100 hastaya ameliyat yapılmıştır. Özel durumlarda hastaneye gelen Türk doktor Ziya Bey ameliyatların çoğuna katılmaktaydı. Dr. Ziya Bey, özellikle bazı jinekoloji ameliyatlarını yapmaktaydı. Dr. Haas, cerrahi ameliyatlara girebilmek için yetkililerden 1931 Haziran ayında izin almıştı. Küçük ameliyatlar ve cerrahi sargılar yabancı çalışanlar tarafından yapılmaktaydı. Bu müdahalelerin sayısı yıl boyunca 2998 olarak kaydedilmiştir. On iki ay boyunca kliniklerde muayene edilen yeni hasta sayısı 4246 idi ve bu hastaların geri dönüşleriyle toplam 6135 muayene yapılmıştı. Bu hastaların çoğunluğunu şehir dışından küçük köylerden gelen hastalar oluşturmaktaydı. Önceki yıllardan daha fazla olarak fizik tedavi uygulamasının yapıldığı belirtilmektedir. Fizik tedavi bölümünün sorumlusu Bayan Sarah Stone idi.⁴⁴ Fizik tedavi bölümünde 7800'den fazla *diathermy* (ısı tedavisi), *ultra-violet*, *infra-red* ve *radiant light terapi* ayrıca *galvanic* masaj tedavisi yapılmıştır.⁴⁵

Adana Amerikan Hastanesinin önemli çalışmalarından biri Toros Dağlarındaki yaz kampıdır. Burası otomobille Adana'dan dört saat uzakta 5000 fit yüksekliğinde bir yerd. Burada altı ve on iki yaşlarında olup sağlıklı olarak gelişmemiş çocuklara sıcak yaz aylarında güneş banyosu, su terapisi, dinlenme ve oyunlarla terapi uygulanırdı. Bu kamptan Bayan Hazel K. Hotson sorumlu idi. Kamp, Temmuz ve Ağustos aylarında yapılırdı.⁴⁶ 1921'lerden itibaren başlayan bu uygulanmada her yaz hemşirelerle birlikte dağ havası alması ve dinlenmesi için çocuklar kampa alınırdı. 1931 yılı yazında toplumun bütün katmanlarından gelen toplam 25 çocuk sekiz haftalığına bu kampa alınmıştı. Çocuklar burada sanat, atölye çalışmaları, oyunlar oynayarak hünelerlerini sergilerdi. Çocuklara yerli hemşireler ve Amerikan personeli de destek olmaktaydı.⁴⁷ Misyon raporunda, kampta çocukların masada yemek yeme, her gün banyo yapma alışkanlığı edinmelerinden dolayı ailelerin de durumdan memnun olduğu ifade edilmektedir. Kamptaki mevcut mekan iki odalı geçici bir kulübe ve bütün çocukların uyuduğu geniş bir sundurma (*porch*), bütün yanları açık fakat sineklerden korunmuş yemek odası, kerpiçten yapılmış bir mutfak, etrafı bezle çevrili bir banyo, hemşireler için bir kulübe ve bir taş yapıdan oluşan kabinden meydana gelmekteydi.⁴⁸

Veremle savaşta önemli tedavilerden birisi de bol oksijenin olduğu yerlere kurulan sanatoryumlardı. Bu yüzden Dr. Haas, Adana'nın eski ve önemli bir yazlık yeri olan Bürücek yaylasında veremle savaş için bir sanatoryum kurmuş, hastalarının tedavisini burada devam ettirmiştir. Daha sonra burası Kızılay Vakfı'na devredilerek, Bürücek'te yaşayanların bildiği adıyla "Kızılay Kampı" olacak, izcilik ve sosyal faaliyetlerin yapıldığı bir tesis haline getirilecekti. Dr. Haas'ın bu çalışmasından dolayı Adana Verem Savaş Derneği'nin kuruluşunun 15. yılında yapılan yıllık toplantısında Dr. Haas'a, Adana bölgesindeki hizmetlerden dolayı gümüş madalya ve sertifika verilmiştir. Adana'daki Çifte Minare Camii yanındaki Verem Savaş Dispanseri'nin duvarında katkıda bulunanlar listesinde Dr. Haas'ın ismi de bulunmaktadır.⁴⁹

Hastanenin Gelir Kaynakları

Hastanenin gelişimi misyonerlerin maddi desteği ve gelirlerin artmasıyla mümkündür. Süreç içerisinde hastaneye başvuruların artması hastanenin geliştirilmesi düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Bu amaç doğrultusunda Dr. Haas başkanlığındaki heyet, hastanenin geliştirilmesi için Board tarafından görevlendirilir. Komisyon yaptığı çalışmaları yönetime sunar ve masraflar için 40 liralık bir bütçe oluşturulur. Başlangıçta doktorların maaşlarının ödenmesi Amerikan Board tarafından yapılacaktı. Bu önemli bir destek olarak değerlendirilmekteydi.⁵⁰ Hastanenin asıl gelirini tedaviden elde edilen ücretlerle sağlanmaktaydı. Bütün misyon kurumlarında olduğu gibi hastanelerde de kendi kendine yeterlilik ilkesi doğrultusunda faaliyetlerin yürütülmesi önemliydi.

Tablo 2'de 1913-14 yılına ait hastanenin ve eczanenin gelir gider kalemleri verilmiştir. Tabloya göre Hastane giderleri arasında çalışanların maaşları en yüksek gider kalemini oluşturmaktadır. Yine ilaç alımlarının da önemli bir gider kalemi olduğunu görmekteyiz. Gelirler içerisinde ise özel muayene ücretleri en yüksek rakamı oluşturmaktadır. Eczane gelir ve giderini ilaç alım ve satımı oluşturmaktadır.

Hastanenin I Nisan 1923 - Nisan 1924 raporuna baktığımızda hastanede bir hafta yatma ücreti 10 TL olarak belirtilmektedir. Özel odalar için ise haftalık 25 TL. ödenmekteydi. Misyonerler hastanede tedavi edilen hastalardan gelir durumuna göre ücret almaktaydı. Örneğin adı geçen dönemde hastanede tedavi gören 247 hastaların tam veya kısmen ücret öderken, 127 kişi ücretsiz tedavi edilmiştir. Üç özel odada 6 yatak vardı. Bu dönemde erkekler ve kadınlar bölümünde 16'şar yatak bulunduğu belirtilmektedir. Daha önceki yıl boyunca kliniklere başvuran 6897 hastanın 3027'si yeni hastaydı. Bu hastalara uygulanan tedavi sayısı toplam 40.800' dür. Hastane çalışmalarının sıcaklardan ötürü yaz aylarında güçlükle sürdürüldüğü ifade edilmektedir. Klinikler haftanın beş günü çalışmaktaydı. Pazar günü dinlenirken, Cuma günleri önemli ameliyatlara ayrılmıştı. Bu dönemde sağlık çalışmalarından elde edilen toplam gelir 15.880 TL idi. Bunun 7346 TL'si kliniklerden elde edilmişti. Koğuştaki kalan hastalardan ise 5.077 TL gelir elde edilmişti. Toplam gider 15.562 TL idi. Raporda, Hastanenin savaş dönemi hariç her zaman kendi kendine yeter düzeyde olduğu ifade edilmektedir.⁵¹

Tablo 2. 1913-1914 Mali Yılı Hastane ve Eczane Bütçeleri			
Hastane			
Giderler (Dolar)		Gelirler (Dolar)	
Bakiye	12,53	Hastanedeki hastalardan	227,24
Günlük giderler	185,36	Yardım(yabancı)	22,35
Maaşlar	644,20	Yardım(yerli)	27,63
İşçi ücretleri	90,52	Özel ücretler	379,36
Tamiratlar	68,41	Özel yataklar	78,32
Hastane araç-gereçleri	77,84	Eczane	183,60
Eczane	145,70	Doktor ücreti	140,03
Doktor evinin kirası	59,40	Klinik ücreti	26,10
Vergi ve sigorta	11,72	Pansuman	4,37
Matbaa ve posta ücreti	11,00	Yatırım fonu	38,80
Ödenmemiş maaş (Bn Davies)	75,99	Ev kirası	41,67
		Board (Hemşireler için)	64,55
		Çeşitli gelirler	7,68
		Fonda biriken	300,00
Toplam	1490,55	Toplam	1591,60
Elde kalan	101,05		
Eczane			
Giderler (Dolar)		Gelirler (Dolar)	
Satılan ilaçların maliyeti	114,76	Klinikteki satıştan	183,60
Önceki yıldan kalan ilaç	20,00	Hastaneden	40,00
Toplam	134,76	Toplam	223,60
Elde kalan	88,84		
Kaynak: ABCFM Reel 667, No: 96.			

Hastanede 1 Mayıs 1924-30 Nisan 1925 döneminde özel odalarda ve koğuşlarda 433 hasta bulunmaktadır. Bir önceki yıl bu sayı 311 olarak kaydedilmiştir. 4600 kişi klinikleri ilk defa ziyaret etmiştir. Önceki yıl bu rakam 3027 idi. Geri dönüşlerle birlikte bu sayı 6322 olup toplamda 10911 dir. Hastaneye gelenlerin sayısındaki artış misyonerleri gelirlerin artacağı konusunda da umutlandırmıştır. Hastalar hastaneye uzak mesafelerden gelmekteydi. Hastanede tedavi edilen ve bu tedaviden memnun kalan hastaların önerisiyle hastaneye başvuruların arttığı iddia edilmektedir. Bu dönemde hastanede tedavi gören 433 hastanın; 293'i Türk, 13'ü Kürt, 25'i Arap 29'u Ermeni, 12'si Rum, 11'i Suriyeli, 14'ü Yahudi, 17'i İtalyan, 4'ü Fransız, 2'si Alman, 1'i Avusturyalı, 2'si Macar, 2'si Çek, 2'si İsveçli ve 4'ü Amerikalı idi.⁵² Yukardaki rakamlardan da

anlaşılacağı üzere tedavi edilen hastalar içerisinde Türkler çoğunluğu oluşturmaktadır. Ayrıca birçok farklı ülke ve kesimden kişilerin de hastanede tedavi oldukları anlaşılmaktadır.⁵³ Üç yıl önce oluşturulan hemşire eğitim sınıfında bayan Hotson yönetiminde, hastanede 10 kız öğrenciyle eğitime başlanmıştı. Bunların Ermeni olayları neticesinde 4'ü hariç diğerleri ülkeden ayrılmıştı.⁵⁴

Tablo 3. Adana Amerikan Hastanesi Finansal Durum (1 Mayıs 1924- 30 Nisan 1925)			
Gelirler (TL)		Giderler (TL)	
Klinik	11.063,40	Gıda	4.990,59
Yatan Hasta	8.690,25	Ev	2.585,25
Board	785,00	Yakıt	1.859,00
Bağış	158,20	Maaşlar	6.224,70
Satış	1.053,00	Eczane	240,52
		Vergiler	486,00
		Çamaşırhane	392,64
		İşçiler	739,40
		Diğer	188,75
		Geri Ödeme	313,00
		Adana istasyonuna aktarılan hesap	3.300,00
		30 Nisan itibarı ile nakit	1.127,00
Toplam	21.749,83	Toplam	22.496,85
Kaynak: ABAASR0001099004			

Tablo 3'e göre, Hastanenin gideri gelirinden az da olsa fazladır. Gelirlerin önemli kısmını doğal olarak hastalar ve satış adı altında verilen hizmetler sağlamaktadır. Amerikan board'ın da maddi desteği ve bağışlarda görülmektedir. Giderlerin önemli kısmını personel maaşları ve gıda harcamaları oluşturmaktadır.

Hastanenin Kapatılması

Birinci Dünya Savaşı sonrası yeni kurulan Türk devleti içerisinde misyoner kurumlarının geleceği, Türk devletinin belirlediği esaslar içerisinde devam edecekti. Protestan kilisesine Eylül 1923 yılında Türk hükümeti tarafından el konuldu. Bu kiliseye bağlı kilise okulu Haziran 1924 yılına kadar devam etti. Okul tekrar açılmak istendiyse de girişimleri sonuçsuz kalmıştır.⁵⁵ Çünkü bu kurumların durumu Lozan Anlaşması çerçevesinde de değerlendirilmekteydi. Misyoner okullarında ağırlıklı olarak Ermeniler eğitim görmekteydi. Ermenilerin bölgeden göç ettmesi misyoner okullarının da geleceğini belirsizleştirmekteydi. Oysa hastanelerde tedavi için başvuranlar içerisinde Müslümanlar da önemli bir yer tutmaktaydı.

Adana Amerikan hastanesi ruhsatsız olarak açılmıştı. Hastanenin mülkiyeti Ermeni Protestan kilisesi adına kayıtlıydı. Ancak burası her zaman misyonerlerce kontrol edilmekteydi. 1931 yılında hastanenin mülkiyeti konusu gündeme gelmiştir. Ermeniler bölgeden göç edince yerel yönetim hastanenin bulunduğu mülkü terk

edilmiş (*metruk*) olarak değerlendirmiştir. İlgili misyoner raporlarına göre, misyonerler bu binanın 1890 yılından önce, çatısı konulduğu dönemden itibaren burayı kiraladıklarını ve vergisini ödediklerini ifade etmişlerdir. Mahkemede binanın mülkiyetinin kendilerine ait olduğunu kanıtlamak için komşularının bilgisi olduğu veya ödedikleri vergilerin misyon hesap defterlerinde kayıtlı olduğunu belirtmişlerdir.⁵⁶ Yerel yönetim hastanenin mülkiyetini açık arttırmayla satışa çıkarmış ve satın almak için başka kimse çıkmayınca Amerikalı misyonerler binayı toplam 11.050 liraya satın almışlardır.²¹ Orijinal binaya üçüncü bir kat eklenmesine rağmen fiyata dahil edilmediği ve ortalama bir fiyata binanın satın alındığı ifade edilmiştir.²¹

1934 Temmuz ayında hükümet tarafından özel hastanelerle ilgili bir kanun kabul edilmiştir. Raporlarında misyonerler bu kanunlar doğrultusunda hastane çalışmalarını devam ettirmenin zor olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu kanuna göre hastaneye Türk müdür ve Türk başhemşire görevlendirilmesi istenmiştir.⁵⁷ 10 yıldır hastane ile bağlantılı çalışan Dr. Ahmet Remzi'nin Mersin'e geçmiş olduğu, hemşirelerden bazılarının da başka yerlere gittiği, gelirler azaldığı için çalışanların bir kısmının işten çıkartıldığı belirtilmektedir. Bu sıkıntıların Toros dağlarındaki çocuk kampına da etki ettiği ve yatak kapasitesinin azaltıldığı anlaşılmaktadır. Bu koşullar altında hastanenin geleceği konusunda bir belirsizlik meydana gelir.⁵⁸ Hastanenin yanı sıra misyonun sosyal etkinlik çalışmalarında da azalmalar olmuştur. Kaynak yetersizliğinden *Boys' Playground* kapatılır. *Boys' Playground'a* ortalama günlük 104 katılım olmaktadır. Misyonerler bu çalışmadaki amacın, sorumluluk alabilen çocuklar arasından genç liderler yetiştirmek olduğunu ifade etmektedirler.⁵⁹ Çocuk yaz kampında ve kışın da misyonda görev yapan Ezra P. Young ve Lucie E. Borel misyondan geri çekilmiştir. Raporda misyonun *Baby Welfare* çalışmalarının bazı yerel doktorların tutumu yüzünden kapatıldığı iddia edilmektedir.⁶⁰

Misyonun Mart 1934 tarihli yıllık toplantısında alınan bir kararla, Adana'daki Amerikan misyon hastanesi, yataklı hastalara kapılarını kapatmış ve bir hastane olarak çalışmalarını durdurmuştur. Aynı toplantıda Dr. Haas'ın, günlük klinik çalışmalarını hastane binasında bir yıl deneme amacıyla yürütmesi ve burayı klinik olarak kullanması kararı verilmiştir.

Adana Amerikan Hastanesinin bölgedeki çalışmaları 24 yıllık bir süreci (20 Nisan 1910-17 Nisan 1934) kapsamaktadır. Birinci Dünya Savaşı döneminde hastane binası Türk askerlerinin kontrolünde olsa da hastane çalışanları çalışmalarını başka binalarda devam ettirmişlerdir. Bu süreçte 12.000 yatak hastası koşullarda, 195.000 hasta kliniklerde tedavi edilmiş, 480.000'den fazla Türk lirası kazanç elde edilmiştir. Hastanenin yataklı bölümünün kapatıldığı tarihten 1935 yılı haziranına kadar 17.200 hasta kliniklerde muayene edilmiştir. Bu dönemde hiç bir ücretsiz hasta kabul edilmemiştir. Muayene için belirli bir ücret alınmıştır. Bu ücrete fizik tedavi, *diathermy*, *ultra-violet*, *electrical coagulation*, *infra red therapy*, masaj, kan ve idrar analizi, *intravenous therapy*, X-ray muayenesi dahildi. Hastaların evlerinde kullanacakları ilaçlar reçeteye yerel bir eczaneden temin ediliyordu fakat ödemesi klinik aracılığıyla yapılıyordu. Eğer hasta ilacı kendisi temin edeceğini söylerse parası iade ediliyordu.¹⁹ Dr. Haas, Adana'daki klinik çalışmalarını 1951 yılına kadar devam ettirmiştir. Amerikan Board Kurumu'nun mülkü olan hastane binası, Dr. Haas Adana'dan ayrıldıktan 11 yıl sonra Adana'nın önemli bir eğitim kuruluşu olan Ayas Koleji tarafından kullanılmıştır. Board'ı ikna ederek binayı satın almayı başaran Necdet ve Elizabeth Ayas çifti Adana'nın ilk özel yatılı kız okulu olan Ayas Koleji'nin kurulmasını sağlayarak, 1962'de bu binada eğitim faaliyetini başlatmışlardır.

Sonuç

Amerikan Board misyonerlerinin Osmanlı topraklarına ayak bastığı 1820 yılından 13 yıl sonra sağlık misyonerlerini göndermesi, yeni bir misyonerlik uygulamasının da başlangıcını oluşturmuştur. 1830'lardan itibaren Amerikan Board, eğitilmiş misyoner hekimlerini ülkenin farklı bölgelerine göndererek misyon çalışmalarında etkili olmaya çalışmıştır. Okullarla ulaşılamayan bölgelere ve toplumlara sağlık çalışmalarıyla ulaşılmak istenmiştir. Misyonerler, özellikle gezici hekimlik sayesinde ülkenin en uç köşelerine gitme olanağı bulmuşlardır. Yine uzak köylerden de hastanelere hastalar gelerek tedavi olmuşlardır.

Adana Amerikan Hastanesinin açılma düşüncesi, bölgedeki 1909 olayları neticesinde ortaya çıkmıştır. Hastane bütün etnisitelere açık olduğunu ifade etse de ilk dönemlerde Ermeni hastaların yoğunluğu görülmektedir. Türk, Arap, Rum, Yahudi, İtalyan, Fransız, Alman, Avusturyalı, Macar, Çek, İsveçli ve Amerikalı gibi farklı kesimlerden gelenlerin de hastanede tedavi oldukları görülmektedir.

Hastanenin yönetimi Amerikalılarda olmakla birlikte çalışanlarının önemli kısmını Ermeniler oluşturmaktaydı. Adana bölgesinde misyonerlerin Ermeniler kadar Müslümanlarla da iletişim kurmanın bir aracı olarak hastane çalışmalarını sürdürdüklerini görmekteyiz. Bunun neticesi olarak Ermeniler bölgeden göç etse de sağlık çalışmalarını devam ettirmişlerdir. Yeni Ruhsatsız açılmış olan hastanenin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve bu yeni dönemde daha sıkı denetlenmeye başlanması, misyonerleri hastanenin yataklı bölümünü 1934 yılında kapatmaya zorlamıştır.

Doğu toplumlarında evlere girmenin en etkili yolu kadınların sağlık konusunda eğitilmesiydi. Bu amaçla misyonerler tarafından hastanenin hemşire ihtiyacını karşılamak için hemşire sınıfları oluşturulmuştur. Bu sınıflarda eğitimlerini tamamlayan hemşireler hem de hastanede görev yapmışlardır. Ayrıca bu sağlık çalışmaları sürecinde, hastanede tedavi gördükten sonra evlerine dönen hastaların evlerine kadar giderek daha yakın ilişkiler kurmuşlardır. Kadın hemşirelerin mahallelere ziyaretler yaparak ve özellikle eski hastaları bularak onlarla görüştüğü ve her türlü yardımların yapıldığı raporlarda ifade edilmektedir.

Adana Amerikan Hastanesi netice itibarıyla bir misyoner kurumudur. Bunun en basit göstergesi de hastane yönetmenliğinin ikinci maddesinde açıkça ifade edilmektedir. Adı geçen maddede: *Bu hastanenin amacı birinci sınıf cerrahi müdahale ve Adana bölgesinde sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve ileride İncil çalışmalarına yarar sağlamak...* şeklinde açıkça ifade edilmektedir. Yine hastanede dua servislerinin düzenli olarak yapılması kurumun misyonerlik çalışmalarının bir aracı olduğunu göstermektedir. Hastanenin kapanıncaya kadar, misyoner anlayışı çerçevesinde ve kâr amacı gütmeyen kendi kendine yetme çabasıyla varlığını devam ettirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

1. Grabill Joseph L. Protestant Diplomacy and the Near East. University of Minnesota Press, Minneapolis: 1971; s. 5.
2. Stone F. Academies for Anatolia. London: University Press of America. 1984; s. 27.
3. Franklin J. H. Ministers of mercy. New York: Pilgrim Press. 1919; 3.
4. Greene J. K. Leavening the levant. Boston: Pilgrim Press. 1916; 146.
5. The Nursing in Mission Stations, Trained Nurses Needed Immediately for Missionary Service. The American Journal of Nursing, Vol. 11, No. 3. Dec., 1910; ss. 190-191.

6. Kocabaşoğlu U. Anadolu'daki Amerika, Ankara, İmge Kitabevi, 2000; ss. 127-128.
7. Barton J. L. Daybreak in Turkey. Boston: The Pilgrim Press, 1908; s. 205.
8. Eddy D. B. What next in Turkey glimpses of the American Board's work in the Near East. The American Board, Boston: 1913; s. 133.
9. Akgün S. Kendi kaynaklarından Amerikalı misyonerlerin Türk Sosyal Yaşamına Etkisi (1820-1914). X. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrı Basım, Ankara: TTK Basımevi, 1994; s. 2139.
10. The Orient, "Medical Missionary Work", vol. IX. Extra Bible House, Constantinople, 8, 1922; 8, s. 24.
11. The One Hundred and Sixth Annual Report of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, October, 1916; 24, s. 76.
12. The Orient, Survey of the Work of the American Board in Turkey, Reprinted from the of July, 1910; 6, s. 15.
13. Gibbons H. D. The Red Rugs of Tarsus. New York The Century Co. 1917.
14. The Orient, Report of Adana Seminary, July, 1910; 18, No: 14, s.1.
15. Amerikan Board Arşivi (ABA), ABAASR0001132001
16. The Missionary Herald, vol. CXXIII, April, No: 4, 1927; s. 155.
17. Haas Cyril F. An International Hospital in Turkey. Enevelope Series, No: 4, January, 1913; 15, s. 4, 6, 8, 11, 5.
18. The Orient, Survey of the Work of the American Board in Turkey, Reprinted from the of July, 1910; 6, s. 9.
19. ABA, ABAASR0002124004
20. The One Hundred and Second Annual Report of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, Together with the Minutes of the Meeting Held at Portland, Maine October Boston, 1912; 8-11, s. 93, 102.
21. ABA, ABAASR0002048001
22. ABCFM (American Board of Commissioners for Foreign Missions) Mikrofilm Arşivi, Reel 667, No: 101.
23. 10 Mayıs 1876 yılında Pennsylvania/Selinsgrove doğdu. Michigan Tıp Okulundan 1904 yılında mezun oldu. 12 Haziran 1905 yılında Ruth Dietz ile evlendi. 1911-1951 yılları arasında Adana Amerikan Hastanesinde çalıştı. 17 Nisan 1952 yılında misyondaki görevinden emekli oldu. 9 Temmuz 1961'de Tennessee/Pleasant Hill'de öldü. <http://www.dlir.org/archive/orc-exhibit/items/show/collection/8/id/12951>
24. ABCFM Reel 666, No: 313.
25. ABCFM Reel 667, No: 89.
26. ABCFM Reel 667, No: 91.
27. The One Hundred and Fourteenth Annual Report of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, Boston, s. 83.
28. Near East Mission in Turkey Annual Station Reports 1914-1921 to 1925-1926 Brief report American Hospital.
29. ABA, ABAASR0001132003
30. ABA, ABAASR0001133004
31. <http://www.dlir.org/archive/orc-exhibit/items/show/collection/12/id/17313>
32. ABCFM Reel 666, No: 320.

33. ABCFM Reel 666, No: 316.
34. The One Hundred and Third Annual Report of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, Together with the Minutes of the Meeting Held at Kansas City, Missouri October Boston, 1913; 26-28, s. 90.
35. The One Hundred and Fourth Annual Report of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, Together with the Minutes of the Meeting Held at Detroit, Michigan, October Boston, 1914; 13-16, s. 102.
36. ABCFM Reel 667, No: 93.
37. ABCFM Reel 667, No: 94.
38. The One Hundred and Fifth Annual Report of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, Together with the Minutes of the Meeting Held at Nev Haven, Connecticut, October Boston, 1915; 26, s. 107.
39. The One Hundred and Sixth Annual Report of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, Together with the Minutes of the Meeting Held at Toledo, Ohio, October, Boston, 1916; 24, s. 110.
40. The One Hundred and Seventh Annual Report of the American Board of Commissioners for Foreign Missions, Together with the Minutes of the Meeting Held at Columbus Ohio October, Boston, 1917; 15, s. 92.
41. ABA, ABAASR0001132002
42. ABA, ABAASR0001133001
43. ABA, ABAASR0001133003
44. ABA, ABAASR0002048005
45. ABA, ABAASR0002048002
46. ABA, ABAASR0002078004
47. ABA, ABAASR0002048003
48. ABA, ABAASR0002048004
49. <http://www.yeniadana.net/kose-yazilari/amerikali-misyoner-doktor-ve-ben-ve-et-650.html> 08.06.2017
50. ABCFM Reel 667, No: 90.
51. Near East Mission in Turkey Annual Station Reports 1914-1921 to 1925-1926 Brief report American Hospital.
52. ABA, ABAASR0001099001
53. ABA, ABAASR0001099002
54. ABA, ABAASR0001099003
55. ABA, ABAASR0001065001
56. ABA, ABANEM0640050302A01
57. ABA, ABAASR0002094002
58. ABA, ABAASR0002094003
59. ABA, ABAASR0002001001
60. ABA, ABAASR0002028005

Şekiller

Şekil 1. Adana Misyon Yerleşkesi 1903 (Kaynak Amerikan Board Arşivi)

Şekil 2. Cyril H Haas (1876-1961) (Kaynak Amerikan Board Arşivi)

HAAS CYRIL Hubert M.D. B Selinsgrove, Pa. May 10, 1876
 June 12 married 1905 to Ruth Dietz (Susquehanna Coll. 899
 Sailed N.Y. Sept. 21, 1910. Univ. of Mich. Med. 1904
 Arr. Adana 1911 (May) - 1951 Practiced 50 yrs.
 Arr. Adana Aug. 1921 Ret. N.Y. Nov. 26 1919 - July 9, 1921
 Arr. Adana Aug. 1929 Ret. N.Y. Aug. 1928 - Aug. 1929
 Arr. Adana Sept. 23, 1938 Left Beirut May 5 for U.S.A. - Sept. 1938
 Left Adana for U.S. Mar. 2, 1951 4 children (over)
 Arr. Boston April 17, 1951 to retire. Joined staff of Pleasant
 Hill Acad., Tenn., Uplands Clinic
 Adana - International Hospital - Much beloved doctor
 Died Jan. 9, 1961 - Pleasant Hill, Tenn.
 Sec. 5071904-5
 Company Physician, Va., 2 yrs
 private practice 3 yrs

Name	Mrs. Henry W. Hubbert	Number	61d
Address	Broton, Conn. U.S.A. (34 Monument St.)		

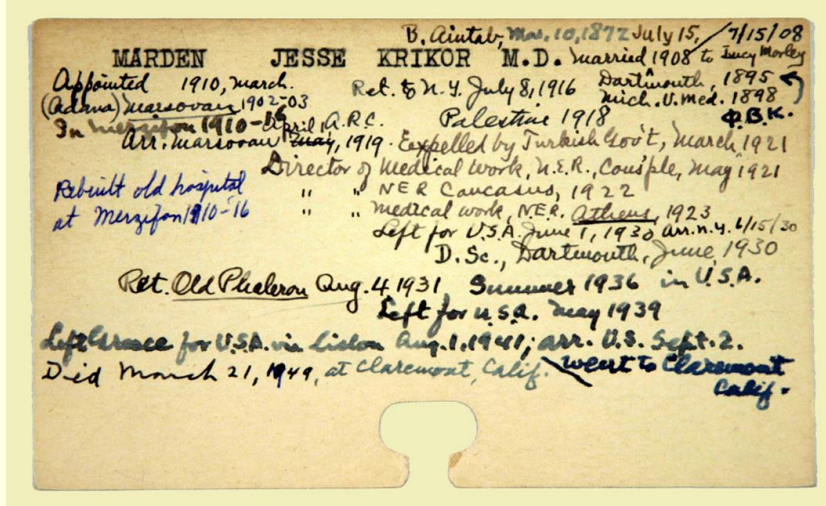
Begins		Expires		Winfred Hubbert		Begins		Expires	
Vol.	No.	Vol.	No.	Vol.	No.	Vol.	No.	Vol.	No.
				Pd. Ki. 200	12/19/19				
				Pd. \$200 + 2/-	3/26/21	512-1-21			
				Pd. \$20 to Dec 31, 1923. (2 yrs)		(176 pms)			
				Children:					
				Karl Hector - b Dec 4, 1907					
				Oliver Helen (Olio) June 18, 1909					
				William Herbert - July 4, 1913					
				Heraldine (Johnson) Aug 19, 1915					

HV837 G. W. CO. LTD LONDON

Şekil 3. Cyril H Haas hakkındaki arşiv kaydı (Kaynak Amerikan Board Arşivi)

Şekil 4. Jesse K. Marden (1872-1949) (Kaynak Amerikan Board Arşivi)

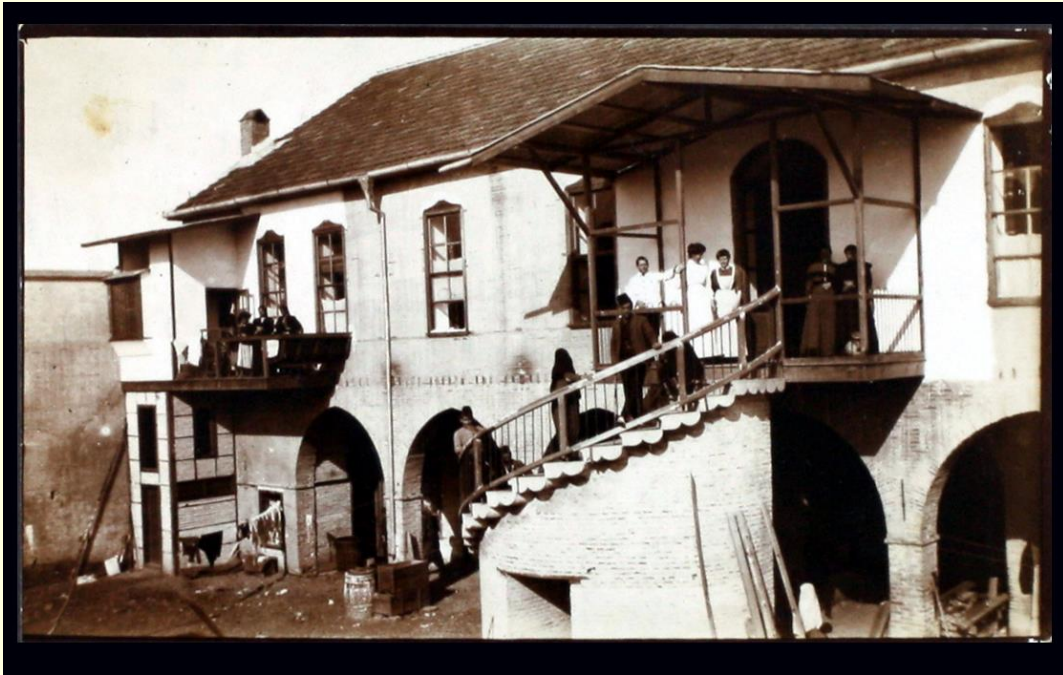
Şekil 5. Jesse K. Marden hakkındaki arşiv kaydı (Kaynak Amerikan Board Arşivi)

Şekil 6. Hastane Önünde Bekleyen Hastalar 1909 (Kaynak Amerikan Board Arşivi)

Şekil 7. Hastanenin Erkekler Koğuşu 1910 (Kaynak Amerikan Board Arşivi)

Şekil 8. Hastanenin Kadınlar Koğuşu 1910 (Kaynak Amerikan Board Arşivi)